

Központi Cionista Archívum, Jeruzsálem, S26/1190. A hónap végéig Weiss, Lichtenberg, Baumer és Springmann Budapestről Isztambulon keresztül Palesztinába utaztak.

38. Az isztambuli Vaada formailag a különböző cionista pártok képviselőiből álló Jewish Agency „bizottsága” volt. További részletek a 3. fejezetben.

39. A budapesti Mentőbizottságon belül kialakult konfliktust Komoly is elismerte. Lásd az 1943. augusztus 25-én Chaim Barlashoz írt levelét, amelyben hangsúlyozza a Brand és Baumer, illetve híveik közötti nézetkülönbségeket. Központi Cionista Archívum, Jeruzsálem, S26/1190a/b. Az isztambuli Vaada elsősorban a német megszállás előtti utolsó hónap eredménytelensége – kiváltképp a mentés sikertelensége – miatt bírálta élesen a budapesti Mentőbizottságot. Lásd például levélváltásukat a Beth Lohamei Hagetaot irattárában, Hungaria-akták, 2. és 3. kötet.

40. *Der Kastner-Bericht*, 65. o.

41. Alex Weissberg: *Advocate for the Dead. The Story of Joel Brand*. Andre Deutsch, London, 1958, 27. o.

42. André Biss: *A Million Jews to Save*. Hutchinson, London, 1973, 35. o.

43. *RAH*, 7. o.

44. Freudiger, *i. m.*, 245–247. o.

45. NG-4407 és NG-4553. Lásd még *RAH*, 9. o., valamint Yeshayahu Jelinek: „Slovaks, Germans, the Satellites, and the Jews”. *Cross Currents. A Yearbook of Central European Culture*, 9. 1990, 261–268. o.

46. Bár Wisliceny Weissmandel tanácsára Freudigert, Kahan Niszont és Weiss Edith bárónőt is magához kérte (mint a magyar zsidóság ortodox, cionista, illetve neológ csoportjának képviselőit), a levelet csak Freudiger olvasta el. A bárónő ekkor már bujkált, Kahant pedig, aki elkísérte Freudigert, Wisliceny nem hívta be. A levelet, miután Freudiger végigolvasta, megsemmisítették. Freudiger, *i. m.*, 6–7. o.

47. Lásd Livia Rothkirchen: *The Destruction of Slovak Jewry*. Yad Vashem, Jeruzsálem, 1961, 237–242. o. A levél német nyelvű másolata a szerző birtokában. Lásd még az 1944. július 16-i levelet német fordításban: Yad Vashem, Jeruzsálem, M-20/47. sz. irattári akta. Lásd még *Min Hametzar* (Fölfelé a mélyből) c. könyvét, Amuna, New York, 1960, 252. o.

48. Az Európa-terv további részleteit lásd Dina Porat: *The Blue and the Yellow Stars of David. The Zionist Leadership in Palestine and the Holocaust, 1939–1945*. Harvard University Press, Cambridge, MA, 1990, 174–183. o.

49. *Der Kastner-Bericht*, 72–73. o. Brand, akinek a beszámolója nagyon regényes és tele van súlyos pontatlanságokkal, egészen másképpen írja le Wislicenyvel való első találkozását. Szerinte Wisliceny szavatoolta, hogy Magyarországról nem fogják deportálni a zsidókat, mert lévén a németek Európa urai, nélkülük a magyarok nem indíthatják meg a deportálásokat. Weissberg, *i. m.*, 72. skk. o. Ez a Brand-féle változat ellentmond Brand egyik jelentésének is, amit az isztambuli Vaada vezetői számára írt, s amiben megvilágította az ő és Kasztner németekkel folytatott tárgyalásainak hátterét elutazásának időpontjáig. A jelentés lelőhelye: Moreset, Beit Edut al shem Mordchay Anielevicz, D.1.721. sz. A jelentésen nincs keltezés és nincs cím, ezért nehéz eldönteni, hogy Brand közvetlenül indulás előtt vagy Isztambulba érkezése után írta-e.

50. A visszaemlékezésekből nem derül ki egyértelműen, hogy kik vettek részt az SS és a Sonderkommando vezetőivel folytatott különböző megbeszéléseken. Emlékirataiban Kasztner, Brand és a többi cionista vezető mind saját magát igyekezett a középpontba állítani, mások szerepét pedig vagy feketére festette, vagy szóra sem méltatta.